

Strømpen i den europæiske modedragt

Af ELLEN ANDERSEN

I modedragten følger strømperne til en vis grad med i de forskellige svingninger, som den øvrige påklædning er underkastet. For mændenes vedkommende gælder det, at deres strømper på få undtagelser nær har været synlige lige indtil tiden efter den franske revolution, da de lange bukser kom på mode. Det er derfor ikke underligt, at mændene har ofret meget på deres strømper, både med hensyn til materiale, farve og udsmykning.

Mere mærkeligt er det, at kvinderne har gjort det samme; deres strømper var jo skjult under de lange kjoler. Alligevel ser vi, at damerne har udfoldet stor luksus i strømper. De har fra de tidligste tider ganske nøje vidst, hvilket koketteri der lå i at vise et glimt af en smuk ankel i en kostbar strømpe. Det blev forbeholdt kvinderne efter første verdenskrig at vise benene lige til knæet, en mode, der ikke har eksisteret siden Egtvedpigens dage, for 3000 år siden.

Fig. 1. Syede hoser, der hænger løst foroven. Kalkmaleri i Kongsted kirke o. 1450.

Mandsstrømper.

I mandsdragten hører bukser og strømper nøje sammen, således at der til korte bukser bruges lange strømper og omvendt.

Indtil middelalderens ældre del havde mændene båret en knælang kjortel, men da korsfarerne under deres togter til fjerne lande havde set den lange, byzantinske dragt, indførte de denne mode i Europa. Den nåede Danmark i 1200-årene. Under den lange dragt bar man hoser (strømper), der rakte op over knæene og broge (bukser), der enten var helt korte eller som nåede til knæene.

Omkring 1350 kom en ganske kort og snæver kjortel på mode. Den var opstået under påvirkning af rustningerne, som havde vænnet folk til en påklædning, der afslørede kroppens linjer¹). [47|48]

Under den lange dragt havde de korte broge og lange hoser været helt tilstrækkelige. Men nu blev påklædningen – i hvert fald set med nutids øjne – temmelig uanstændig. Ganske vist forlængede man hoserne med en snip, der fæstedes i taljen, men de bestod stadigvæk af to helt adskilte dele. Ydermere ser man meget ofte på kalkmalerier og andre middelalderlige billeder, at folk lod hoserne hænge ned om benene (fig. 1). Hoserne var nemlig syet af læder, klæde eller andet uelastisk stof og generede derfor, når man skulle bukke sig. Tilsidst fandt man da på at gøre hoserne så vide bagtil, at de kunne syes sammen, der blev sat en kile ind fortil og omkring 1460 havde man et klædningsstykke, der dækkede underkroppen fra hofte til taaspids²).

Lige indtil strømpestrikingen blev opfundet, gik både mænd og kvinder med syede hoser. Man yndede stærke farver og selv læderhoserne kunne være farvet brandgule, røde, papegøje grønne, rosa eller hvide. Men ikke nok med det, hvert ben kunne have sin farve; eller de kunne være sribede i forskellige kulører (fig. 2).

»Hans Klæder var skaaret i Blommer og Roser,
Vel fire Farver i hans Hoser«,
hedder det i et af datidens skuespil³).

I Italien eksisterede der en del selskaber eller klubber, hvis kendemærke var farverne og udsmykningen på medlemmernes hoser. Oprindelsen til denne skik går muligvis tilbage til middelalderens væbnere, der bar hoser i deres herrers våbenfarver. En skik, der også blev optaget af fornemme damers tilbedere, som ikke alene nøjedes med den elskedes våbenfarver på deres hoser, men også lod hendes devise brodere på dem.

De første hoser i »klubfarver« blev såvidt vides båret af medlemmerne af »compagnia della Calza« i Venedig, stiftet år 1400, en sammenslutning af unge adelsmænd og fornemme fremmede, som foranstaltede strålende fester, teaterforestillinger, maskerader, gondolfarter etc. De bar hoser, hvis højre ben var skarlagensrødt, mens det venstre var sribet på langs i hvidt og sort. Ofte var hoserne broderet med perler under bæltstedet og havde guldknapper (og formodentlig også guldbroderi) på siderne. [48|49]

Fig. 2. Sribede hoser.
Altertavle i Hütten
kirke. 1517.

[49|50] Til dagligbrug var læderhoser langt det mest durable, de kunne endogså i nødsfald anvendes udendørs uden noget slags fodtøj over. Da snabelskoene kom på mode i slutningen af 1300-årene, bar italienerne lange hoser af klæde med tynde såler under. Disse såler løb ud i lange Snabler, fyldt med fæhår⁴).

Ved festlige lejligheder bar mænd finere stoffer i hoserne, feks. fløjl og silke, ligesom damerne.

I de lavere klasser holdt læderhoserne sig længe i brug, endnu så sent som i 1605 fik de fattige disciple i Ribe lærde skole hoser af loddent fåreskind⁵), og helt op til 1756 var feldberedernes mesterstykke blandt andet et par (læder)strømper⁶).

Den store ulempe ved alle de syede hoser, hvad enten de nu var af læder, klæde, fløjl eller silke, var den, at det var meget vanskeligt at få dem til at sidde så glat og stramt til benet, som moden fordrede. En ung student beklager sig da også bittert i et brev til sin mor over, at hans skrædder i Nürnberg har skåret hans hoser, så de hænger i ål om benene, og hans studenterkammerater gør nar ad ham⁷).

Der kunne gå år mellem anskaffelsen af et par nye hoser, de var jo af holdbart stof. Men ulykken var, at de ikke kunne vaskes. Det var derfor en stor behagelighed at linnede hoser blev mere almindelige omkring midten af 1500-årene, i hvert fald om sommeren. Tidligere havde lærred været så kostbart, at det kun var forbeholdt de mest velhavende, men nu sank det så meget i pris, at man endogså kunne tillade sig at bruge det til hoser. Således købte Holger Ulfstand hele 7 par lærredssokker på en rejse i Tyskland i 1582⁸).

I Sorø skulle hver af de fattige skoledisciple have et par linnede hoser foræret om året. – Endnu så sent som 1669 brugtes linnedhoser i

Danmark⁹.)

I begyndelsen af 1500-årene dukkede en ny mode frem. Under den spanske vams bar man nu korte, ballonformede knæbukser, der blev udstoppet med krølhår, blå eller klid. For at få strømperne til at sidde glat blev de ofte syet fast til bukserne. Undertiden var disses ydertøj opslidset, så foeret stak ud gennem slidserne. Dette spaltede stof kaldtes for *overtøj*, og hoserne kom til at hedde *nederhoser* eller *strømpehoser* og tilsidst blot [50|51] *strømper*. Da hoserne jo tidligere gik i eet med brogene, bibeholdt man det gamle navn hoser for bukserne, selv efter at klædningsstykket var bleven delt i to adskilte dele. Omkring 1575 har ordet *bukser* helt fortrængt den gammeldags betegnelse broge. Strømpe, der er det samme som tysk *Strumpf*, betyder egentlig krop eller træstamme (del af noget helt¹⁰).

Kun hos bønderne bevaredes det gamle ord hoser som betegnelse for strømper. Det udtrykker poeten Wadskiaer således:

En jyde er ei ret et Menniske,
Før han har faaet glemt at sige A
og kalde Strømper Hoser¹¹).

Det angelsachsiske sprog har ordet *hose*, som er bibeholdt til vore dage i *hosiery*. Først i 1500-årene begyndte man i England at bruge betegnelsen *stockings*, som egentlig betyder noget stramt sluttende. I det franske sprog forekommer *huses* eller *heuses* svarende til hoser. Det betød oprindeligt lange, bløde læderstøvler¹²). På tysk betyder *Hose* bukser.

Strikkede strømper.

Det varede mærkværdigt længe, inden man i Europa fandt på at strikke strømper, skønt strikkekunsten er ældgammel. Først omkring midten af 1500 årene opdagede man her, at denne teknik kunne anvendes til fremstilling af strømper. Første gang, vi hører om denne epokegørende nyhed, er i 1547, da kong Henry 8 af England fik et par strikkede strømper foræret fra Spanien. I fortegnelsen over hans efterladte dragter findes i par af hvid silke med guld og 6 par sorte silkestrømper¹³).

Her i Norden fulgte man ganske godt med. Allerede i 1562 hører vi, at Erik 14 af Sverige ejede hele 4 par strikkede strømper¹⁴).

Til trods for, at det var mændene, som først optog den nye mode, så var det dog en kvinde, som gjorde den til hvermands eje, nemlig dronning Elizabeth I af England. Hun indså hurtigt, at strikning egnede sig fortrinligt som erhverv for kvinder. Tidligere havde det kun været mænd, der strikkede strømper. Men desuden indførte Elizabeth strikning med uldgarn, hvilket naturligvis gjorde strømperne langt billigere end den dyre silke, hvormed man tidligere udelukkende havde strikket. [51|52]

Elizabeth har sikkert optaget det som en særlig udsøgt kompliment, at byrådet i Norwick lod opstille rækker af strikkende og spindende pigebørn langs dronningens rute, da hun i 1579 holdt sit indtog i byen – i stedet for de obligate blomsterstrøende damer¹⁵).

Det var dog langt fra i alle lande, at man så med venlige øjne på strikningen. I Magdeburg forbød magistraten i 1583 simpelthen al silkestrikning som en skadelig og overflødig luksus. Og endnu henvend 100 år senere idømtes folk i Chursachsen 3 dages fængsel eller bøde på 1 florin, hvis de »af dovenskab eller vellyst« lagde sig efter

strømpestriking i stedet for at holde sig til markarbejdet¹⁶). I Frankfurt gik det ikke bedre. Her kostede det 5 gulden i bøde at gå med strikkede strømper¹⁷).

Nogle forskere mener, at ordet *tricot*, som jo er bevaret i *tricotage*, og som på fransk betyder strikning, kommer fra den lille franske by Tricot tæt ved Montdidier. Her fabrikeredes fra gammel tid grove stoffer, som i nogen grad lignede strikning. Andre afleder ordet af strikkepindene. På fransk betyder *tricque* eller *tricol* en kort stok.¹⁸). Ordet *binde*, som strikning oprindeligt kaldtes på dansk, kendes fra 1587 og er bevaret i almuesproget.

De strikkede strømper havde mange fordele frem for de gamle, syede hoser, men dyre var de. I Helsingør kostede et par hvide silkestrømper i slutningen af 1500-årene 3 daler, men var de purpurfarvede eller gule, gik de helt op i 4 daler. Til sammenligning tjener, at en hel slagteokse på den tid kostede 6 daler 20 skilling¹⁹). Man forstår den fattige student, der begejstret skriver i sin dagbog, at hans søster Kirstine har sendt ham et par strikkede strømper. »Gud være med hende«, slutter han fromt. Det var jo virkelig en værdifuld gave, han der havde fået²⁰). Ja, man kunne endogså stille sine silkestrømper som sikkerhed for lån. I 1627 lånte en mand i Helsingør hele 10 rigsdaler på eet enkelt par strømper²¹).

Der var dog også en anden ubehagelighed ved silkestrømperne – foruden prisen. De var ikke nær så varme som de gamle hoser af læder eller klæde. Uldstrømper var umulige i bedre kredse og elegante herrer havde valget mellem at fryse med anstand eller trække det ene par strømper ovenpå det andet, når det var koldt. Heldigvis var ikke alle så kuldskære [52|53] som den franske digter Malherbe. Det fortælles, at han havde så mange strømper på, at han måtte kaste en jeton i en æske for hver strømpe, han tog på, for ikke at få flere på det ene ben, end på det andet.

For at lette ham foretog den foreslog en ven at mærke hvert par strømper med et bogstav og så trække dem på i alfabetisk orden. Da Malherbe senere mødte venen, udbrød han triumferende: »I dag går jeg i L«. Han havde altså 12 par strømper på²²).

Der var strenge forbud mod indførsel af udenlandske luksusvarer, men silkestrømper var undtaget fra forbudet. Sandsynligvis har man ikke kunnet fremstille dem så billigt herhjemme, så konkurrence på forhånd var udelukket²³). Det forslog jo ikke meget, at der i Christian 4's tugt- og børnehus i 1632 var 16 pigebørn beskæftiget med at knytte strømper²⁴).

Helt at forbyde folk at gå med silkestrømper lod sig nok ikke gøre i længden, dertil var de altfor højt værdsatte. Vi får et lille begreb om, hvad de betød for datidens mennesker, når vi hører, at det i Frankrig blev anset for et udsøgt galanteri, hvis en herre lod sit hjertes udkårne gå nogle dage med sine nye strømper, før han selv tog dem på²⁵). Det var også almindelig skik, at forlovede par forærede hinanden strømper og tøfler før brylluppet²⁶).

De fineste strikkede strømper kom fra Spanien – der regnes for strømpestrikingens hjemsted i Europa – og fra Italien. De fineste spanske strømper blev tilvirket i Toledo. Herfra fik blandt

andet Philip 2 og hertugen af Guise deres strømper, og herfra eksporteredes mange til Amerika. Men kunsten degenererede i 1700-årene, og England overtog føringen²⁷). I Italien var Milano og Neapel centre for strømpetilvirkning.

Hidtil havde uld og silke været det eneste anvendte materiale, og naturligvis var silken det mest estimerede. Man kunne bogstaveligt talt ikke vise sig i godt selskab, hvis man ikke ejede et par silkestrømper. Først efter 1680erne blev bomuldsstrømper efterhånden mere almindelige²⁸).

[53|54]

Til renaissancens spanske dragt var sorte strømper anset for det eleganteste, dog kunne man også bruge røde, violette, blå, grønne, ferskenfarvede og hvide, og langt op i 1600-årene var rødt den mest yndede farve til strømper. Borgerfolk bar sorte, hvide eller røde uldne strømper til daglig, og ved festlige lejligheder brugtes silke, i hvert fald i 1700-årene. De sorte strømper gik af mode i 1600-årene og brugtes nu kun til sorg. Da hertug Johan Adolph af Gottorp døde i 1616, ønskede Christian 4., at prinserne skulle gå i sorg. Men sorte strømper i så små størrelser var ikke til at skaffe, så det blev nødvendigt at sende prinsernes kulørte strømper til farvning²⁹).

Før 1680 havde striber været på mode, men efter denne tid blev ensfarvede strømper det eneste virkelig elegante.

For at faa den syede stofhose til at sidde smukt og glat på benet, havde man syet kiler af elastisk stof ind på smalbenets yderside. Da strikkede strømper kom frem, bibeholdtes disse *svikler*, som de kaldtes (se fig. 10). De blev udsmykket med kostbart broderi i guld, sølv og broget silke, og der blev ofret stor kunstfærdighed og flid på denne pynt. Moden har

Fig. 3. Broderede støvlestrømper, båret af Gustav 2 Adolph under slaget ved Lützen 6.-11.-

1632.

Kunigl. Livustskammarn,
Stockholm.

holdt sig under skiftende former lige til vore dage, hvor den beskedne maskinbroderede pil er den sidste rest af fortidens overdådige svikler.

Allerede ved midten af 1500-årene havde schweiziske landsknægte indført en ny mode herhjemme, pludderbukserne. De var længere end de spanske og ikke udstoppede. Som en naturlig følge af, at bukserne nu nåede knæene eller endogså et stykke ned på læggen, blev strømperne tilsvarende kortere. De knælange bukser holdt sig 1600- og 1700-årene igennem, selvfølgelig i varierende snit.

Støvlestrømperne er en højst mærkværdig mode, som dukkede op på baroktiden. I de første årtier af 1600-årene brugte mændene lange og meget stramme rytterstøvler, som de forøvrigt også gik med indendørs. Inden i disse støvler havde de tykke overstrømper af lærred for at skåne de fine silkestrømper. Disse støvlestrømper var fodløse og kaldtes på fransk for *bas à étrier*³⁰). (Se fig. 3).

Omkring 1625 fandt man på at bøje støvlekraverne et stykke ned. Støvlestrømperne blev nu kantet foroven med kniplinger og dannede en slags [54|55] foer i støvlerne. Undertiden kunne de dog også have huller til snørebånd foroven, så de kunne fæstes til bukserne.

Efterhånden udvidedes støvlekraverne så meget, at det blev yderst besværligt at gå (se fig. 4). Moden holdt sig til 1682, da »Mercure de France« kategorisk erklærede støvlestrømper for umulige. Nu trak man i stedet for strømperne op

Fig. 4. Støvler med brede ombøjede kraver, forede med dobbelte rækker af hvide kniplinger. Maleri forestillende hertug Gustav Adolph af Mecklenborg-Güstrow (1633-95). Det nationalhistoriske museum på Frederiksborg.

han havde sit eget hår og var libertiner. Nu bærer han ensfarvede strømper, har paryk og er bleven from³¹).

Mellem de korte, udstoppede bukser og strømperne anbragtes undertiden rørformede klædningsstykker, som her i landet gik under navnet *kannoner* (af italiensk: *cannone* og spansk: *cañon* – rør). De lange strømper blev enten rullet op over kannonerne og fastholdt under knæet med strømpebånd, eller strømperne blev fæstet under kannonerne. Moden, der begyndte omkring 1570, holdt sig i henved 50 år³²).

Efterhånden er ordet kannoner gået over til at betegne dels støvlestrømper, dels den kniplingsbesatte flæse, der smykkede knæbuksernes nederste del. Denne flæse var undertiden løs, den blev fæstet under knæet og faldt klokkeformet ned over strømperne, hvis øverste del den helt skjulte. (Det er sandsynligvis støvlestrømpernes kniplingsbesætning, der med tiden er bleven til denne løse flæse). [55|56]

Fig. 5. Hvide silkestrømper med guldbroderede svikler. Christian 7 i kroningsdragt, malet af Jens Juel 1789. De danske kongers kronologiske samling på Rosenborg.

[56|57] »Les loix de galanterie« fra 1644 fortæller, at kannonerne var meget store og mest af alt lignede papirslygter. Det berettes da også, hvorledes en linnedjomfru fra slottet en aften virkelig brugte en kannon

som lyseskærm, da hun ikke havde andet ved hånden. – Det var naturligvis et meget besværligt og langvarigt arbejde at plissere, binde og ordne disse kniplingsflæser, som på grund af deres anbringelse var særlig slemme til at blive krøllede³³).

Kannonerne behøvede ikke altid at være af lærred og knipling. I Frederik 3's garderobeinventar omtales således kannoner med broderi samt 5 par røde med sølv- og guldkniplinger³⁴). Her er det ikke helt klart, om der menes flæser til støvlestrømper eller de tidligere omtalte rørformede klædningsstykker.

Indtil 1730erne, da de hvide silkestrømper kom på mode (fig. 5), gik herrerne med sarte farver, især gråt. Til fest var dog blå og ikke mindst rødt med svikler i guld eller sølv anset for det eleganteste. Hertil brugtes sko med røde hæle.

Af økonomiske grunde gik mange mænd i sort især fra 1780erne. Den sorte farve havde ellers været forbeholdt sørge dragten. For dog at vise, at det ikke var af denne grund, at de gik i sort, brugte de økonomiske herrer hvide strømper til deres sorte dragt. Det faldt imidlertid ikke i god jord. Det var nu engang vedtaget skik, at der til sort dragt også hørte sorte strømper.

De hvide silkestrømper og korte knæbukser var en krævende mode. Den fordrede udadledige ben, hvilket det naturligvis ikke var hvermands sag at præstere. Heldigvis forstod man at hjælpe sig. Det fremgår f. eks. af en notits i adresseavisen fra 1766 (nr. 182), hvori det meddeles, at der er fundet 2 forlorne lægge på Christiansborg slotsplads.

Da så godt som alle mænd gik med kårde, risikerede man let at få sine strømper revet itu. I »Den 11 juni« siger tredje [57|58]

Fig. 6. Strømper fæstet under knæbukserne. Kobberstik efter maleri af F. Boucher. Kobberstik efter maleri af F. Boucher.

Proprietarius: »Men jeg fik paa Børsen ei andet end revne Strømper af Kaarder og Lysespid, som man stak mig i Beenene med.«³⁵). Og endelig kunne man få sine strømper ødelagt af gadesnavs og sprøjt fra vogne og

heste.

Til fest skulle strømperne altid være af silke. Kun til hverdag kunne man nøjes med uld eller bomuld. Et skifte efter en københavnsk kræmmer, som døde i 1711, nævner strømper af sort silke og af uld, foruden islandske, hvide trådstrømper og lærredssokker³⁶).

Lige til omkring 1750 havde man som oftest trukket strømperne op over de snævre knæbukser. Nu blev strømperne noget kortere og anbragt under bukserne fastholdt af de remme eller snipper, som afsluttede bukserne forneden under knæet. Her fæstedes de med et spænde (jfr. fig. 6). [58|59] Revolutionstidens mænd bar ofte langstribede strømper til sko eller lave støvler. Les incroyables, datidens swingpjatter, fandt på at anbringe striberne vandret, men ikke nok med det. De drejede ydermere strømperne, så striberne sad i spiraler, eller de lod dem hænge i ål om benene.

Til fin søndagsstads bar en »honnet borger« i Hobro i begyndelsen af 1800-årene strømper, der var strikket med »utallige snirkler og stjerner«. Om vinteren var de af uld, om sommeren af kulørt bomuld³⁷).

Et politisk parti under den franske revolution har for alle tider indskrevet sit navn i modens historie. Det optog nemlig de fattige søfolks og matrosers lange bukser, *pantalons*, i stedet for de ellers overalt brugelige knæbukser, *culottes*. Derfor fik det navnet *sans culottes*, d.v.s. de uden knæbukser.

Selvfølgelig var det ikke så lige en sag at indføre en mode med en så inferior oprindelse i det gode selskab. Alligevel undrer det en, at både gejstlighed og universitetsfolk i England gerådede i vildt oprør, da the prince regent (Georg 4) i 1815 dekreterede lange bukser som korrekt påklædning til dagligbrug³⁸). (Se fig. 7).

Hermed havde de lange herrestrømper fået et dødsstød. Først i slutningen af århundredet dukkede de igen op til sportsbrug. Men den hvide farve holdt sig helt op i 1830erne til festlige lejligheder. Til daglig bar man grå, brune eller tynde sorte sokker, og lapsede herrer muntrede sig allerede dengang med striber i stærke farver.

Da de meget lange bukser næsten fuldstændigt skjulte herrernes sokker, omtales de derfor kun sjældent i modeberetningerne fra denne tid. Først omkring 1910 lod de opsmøgede oxfordbukser igen se et glimt af de stærktfarvede, stribede og mønstrede sokker.

Strømpebånd.

Da elastikken først blev opfundet i 1840erne, måtte man før den tid nøjes med bånd eller remme til at holde strømperne oppe. Kong Erik Klippings drost, der gik under øgenavnet Peder Hoseøl, havde fået [59|60]

Fig. 7. Lange benklæder og hvide strømper. Maleri af Jens Juel, 1802. Statens museum for kunst.

tilnavnet af sine hosebånd. *Øl* betyder nemlig på gammelt dansk en rem brugt som strømpebånd³⁹).

Af alle eksisterende ordner er hosebåndsordnen nok den mærkværdigste (fig. 8). *The order of the garter* blev stiftet mellem 1344-47 af Edward 3 af England. Om oprindelsen til denne orden fortælles følgende: en dag tabte den smukke hertuginde af Salisbury sit strømpebånd. Da hoffolkene begyndte at gøre nar ad hendes uheld, hjalp den galante konge hende ud af forlegenheden ved at tage båndet op med de berømte ord: »Hony soit qui mal y pense«, (skam få den, som tænker ondt om dette). De samme ord, som den dag i dag pryder ordnens knæbånd.

I slutningen af 1500-årene blev strømpebåndene til lange silkeskærf, krydset omkring knæet og bundet i sløjfer, hvis ender var prydet med guldkniplinger. I tiden mellem 1600 og 1630 ændredes sløjfen til en roset, men derefter gik man igen over til at bruge sløjfe. Den lange vest, som kom på mode i 1660erne, skjulte helt strømpebåndene. Indtil 1750erne rullede man strømperne op over bukserne og efter denne tid blev de, som før omtalt, fæstet ved hjælp af de knæremme, som afsluttede bukserne forned.

Kvindestrømper.

Kvindernes strømper har ikke skiftet form saa ofte som mændenes. Lige fra middelalderen til vore dage har de trofast holdt fast ved de knælange strømper, kun materiale, farve og udsmykning har vekslet.

Det var ikke anset for passende, at kvinder bar de lange, sammensyede broge og hoser, som blev moderne i mandsdragten i 1300-årene. En af de hårdeste anklager mod Jeanne d'Arc var som bekendt den, at hun bar mandsdragt, d.v.s. broge og hoser i eet stykke, fæstet til vamsen med 20 snøreband⁴⁰). [60|61]

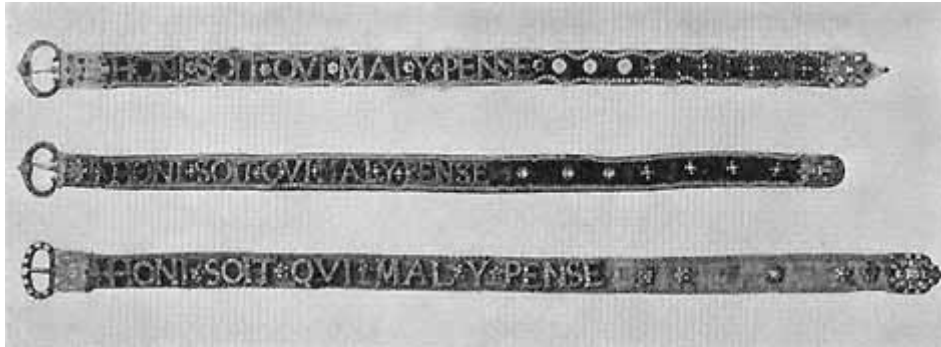

Fig 8. Christian 5's, Christian 4's og Frederik 2's knæbånd til Hosebåndsordenen.

De danske kongers kronologiske samling på Rosenborg.

I 1500-årene var kvindernes hoser enten bundet ovenover knæet eller fæstet til et underliv. Men man kendte dog også en kortere form, som blev fæstet til benklæderne. Efter midten af århundredet blev det nemlig mode, at franske damer bar benklæder, noget som ikke havde været almindeligt tidligere.

En lille, kuriøs ting kan måske nævnes her: Allerede fra 1530 har man kendt til at måle fodens størrelse paa nøjagtig samme måde, som enhver dame i vore dage måler, om en strømpe passer hende, nemlig ved at lægge strømpefoden rundt om den knyttede hånd⁴¹).

Ligesom mændene bar damer hoser af klæde, læder etc., således fik de danske prinsesser i 1556 røde læderhoser⁴²). I Maria Stuarts regnskaber fra omkring 1550 omtales hoser af skotsk klæde og af fint hollandsk lærred⁴³). Men da kvinderne ikke færdedes så meget udendørs i al slags vejr som mændene, kunne de bruge sartere stoffer, som fløjls og silke, noget som mændene kun anvendte ved særlige, festlige lejligheder. I 1565 hører vi f.eks., at fru Birgitte Gøye havde hoser af rødt og sort fløjls, sort damask og setteni (et silkestof)⁴⁴).

De syede hoser må have været meget ubehagelige at gå med. Sømmene generede under foden, og det var svært at få dem til at sidde glat. Men de strikkede var overordentlig sjældne og kostbare. Selv en så fornem dame som fru Mette Rosenkrands ejede endnu omkring 1575 ikke eet eneste par⁴⁵), skønt det var 14 år siden, dronning Elizabeth I af England havde fået et par [61|62]

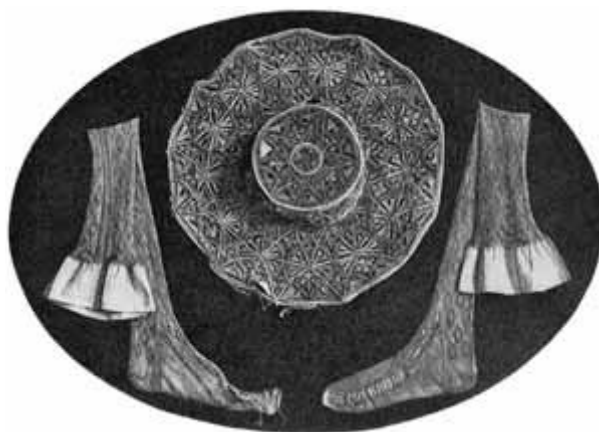

Fig. 9. Dronning Elizabeths strømper og sommerhat. Efter G. Creighton: Queen Elizabeth.

strikkede silkestrømper af sin »silkekvinde« Mrs. Montague. Men det er rigtignok også første gang i historien, at vi hører, at en kvinde har ejet et par strikkede strømper. Dronningen skal da også være bleven så begejstret for dem, at hun siden aldrig gik med andre⁴⁶). (Se fig. 9).

Fornemme damer lod deres silkestrømper komme fra Italien, men også Spanien var leverandør. Således bar Maria af Medici røde, orange eller purpurfarvede spanske strømper broderede med Frankrigs våben.

Moden at udsmykke sømme og svikler med broderi i guld, sølv eller broget silke kom, ligesom for mandsstrømpernes vedkommende, frem i slutningen af 1500-årene. I den officielle rapport om Maria Stuarts henrettelse hedder det, at bødlen trak dronningens strømper af, de var af farvet silke, broderet med guldtråd. Strømpebåndene var smukke skærf uden udsmykning⁴⁷).

De kunstfærdigt mønsterstrikkede og broderede strømper var så dyre, at de ofte kostede lige så meget som hele den øvrige dragt⁴⁸), så det er måske forståeligt, at Christian 4, som vågede nidkært over sine undersåtters ve og vel, ikke tillod alle og enhver at gå med silkestrømper, – det blev kun tilstedt [62|63]

Fig. 10. Sorte silkestrømper med sølvbroderede svikler. Nordiska museet, Stockholm.

adelige damer. Som en særlig nåde gav han borgmestres og råds koner og døtre lov til at bære uldne strømper, men gemene borger- og håndværkerkvinder måtte nøjes med de gammeldags syede hoser⁴⁹).

Man skulle synes, at røde, æblegrønne og himmelblå silkestrømper med broderede svikler var en unødvendig pragtudfoldelse. Datidens kjoler var jo så lange, at de helt skjulte fødderne. Men de fine strømper havde alligevel deres berettigelse, for damerne viste med den største frimodighed deres ben, når lejlighed gaves, ikke mindst under ridning⁵⁰).

Kun i Spanien viste damerne aldrig deres fødder. Herfra stammer da også den velkendte historie om den spanske ceremonimester, der i 1649 fik et par strømper som gave til dronning Maria Anna (gift med Philip 4). Han afslog

forarget gaven med den overraskende motivering at »dronningen af Spanien har ingen ben«⁵¹).

1600-årenes mode påbød bittesmå fødder. For at opnå dette, snørede damerne sig med voksbehandlede lærredsbandager. Det minder i høj grad om kineserindernes noksom bekendte »gyldne liljefødder«. At processen har været smertefuld, forstår man, når man hører, at flere af dronningens damer ved det franske hof en dag besvimede under en fest på grund af de snørede fødder⁵²).

»Galantes, nutzbares und curieuses Frauenzimmerlexicon« siger i 1715, at »fruentimmerstrømper« kan være af uld, tråd, silke, bæverhår eller kastor, enten vævede, valkede, syede eller strikkede, undertiden prydet med svikler i guld eller sølv. Dette sidste hørte sig dog kun til på silkestrømper (se fig. 10). På de mere tarvelige uldne var broderiet udført med kulørt uldgarn.

1600-årenes brogede strømper holdt sig på mode til omkring 1720, da de blev afløst af helt hvide. Men naturligvis afskaffede damerne ikke på een [63|64] gang alle de fine kulørte. F.eks. efterlod dronning Anna Sophie sig ved sin død 1743 en mængde strømper i rosa og perlefarve indsprængt med sølv, kødfarvede og grønne ligeledes med sølv, matblå, ponceau (valmuerød) og askefarvede med guld samt grønne og hvide med svikler i guld og sølv. Dronningen har dog også haft mere enkle strømper, således et par hjemmestrikkede aske-kulørs og et par flossede sorte. Hermed menes vistnok en strikning med indvendige løkker. De har formodentlig været til vinterbrug⁵³).

Den honnette ambition, som i så høj grad prægede 16 og 1700-årene gjorde sig ikke mindst gældende i klædedragten – det ydre tegn på, hvor på rangstigen man befandt sig. Og alle og enhver søgte naturligvis at klæde sig lidt finere end strengt tilladeligt. Ja, selv i sit valg af strømper kunne man demonstrere sin fremdrift. I tidsskriftet »Skyggen af den døde Argus«, som udkom 1741, skrives der forarget, at nu skal alle være lige klædte og lige udstafferet, og nu skal ikke blot fruene, men også pigen gå med snorede, engelske sko og silkestrømper⁵⁴). Men alligevel nedlod selv de fornemste damer sig dog til at gå med andet end silkestrømper. Prinsesse Sophie Magdalene havde således i 1766 foruden 6 dusin silkestrømper, 8 dusin af tråd og 4 dusin af bomuld, alle hvide.

Men de hvide strømper var en upraktisk mode, ikke mindst fordi renligheden i gaderne lod meget tilbage at ønske. Fine folk spadserede da også kun yderst sjældent, de kørte i karet eller lod sig bære i portechaise. Holberg lader med sin sædvanlige malice Herman von Bremerfeldt fremkomme med det forslag, at magistratens fruer og døtre skulle tvinges til at gøre visitter til fods iført perlefarvede silkestrømper og tøfler. Så skulle de nok snart formå de respektive ægtemænd og fædre til at lade gaderne holde i sømmelig stand⁵⁵).

»I Kiøbenhavns Adresse Contoires Efterretninger« finder vi mange annoncer om strømper, således averterer i 1760 (nr. 51) en »Jomfru, der paa visse Conditioner tilbyder sig at informere skikkelige Folks Pigebørn gratis, som maatte have Lyst til at lære at strikke med Ulden og Bomulden, Giørn, Traad og Silke«, og i Landemærket nr. 96 på første sal til gaden kunne man få sine silkestrømper vasket for en billig betaling⁵⁶).

[64|65]

Fig. 11. Mørke silkestrømper med broderede svikler. Maleri af P. Hilleström. 1775.

Under den store franske revolution var det mode i Paris at gå med gennemsigtige kjoler over kødfarvet tricot, og man bar slæbet over armen, så man så damernes ben lige til knæet. Det samme gjorde man i København [65|66] i en lidt modificeret form (fig. 13). Denne udfordrende mode krævede naturligvis elegante strømper. De brogede farver dukkede op igen, og man anbragte lange, smalle incrusteringer af rosa eller lilla silke på smalbenet, tillige med broderede svikler. I det mere snerpede England tog man dog stærkt afstand fra denne frivole skik at vise benene så åbenlyst. »The beau monde« skriver i 1806, at det eneste tegn på blufærdighed i damernes nuværende dragt er de rosafarvede strømper, der får benene til at se ud, som om de rødmæde over den totale mangel på underskørter. Bladet advarer også damerne mod at gå med for korte kjoler, selv om de

Fig. 12. Grøn
empierestrømpe med
mønster i gult og
rosa.
Nationalmuseet III.

har velskabte ankler. Og der tilføjes, at kvinder har tusinde små muligheder for at lade ane deres yndigheder, uden at de behøver at ty til en vulgær stillen til skue. Men enten man nu holdt sig til engelsk snerpethed eller fransk raffinement, så gik de kulørte, broderede strømper deres sejrsgang over hele Europa og nåede også til Danmark, hvad et par græsgrønne silkestrømper med brogede incrusteringer paa nationalmuseet viser (se fig. 12).

Der var dog også andre muligheder for elegance, f. eks. gennemsigtige silkestrømper over kødfarvet kashmir, eller groft sort netstof over kødfarvet silke. Eller man kunne, som kejserinde Josephine, aldrig gå mere end een gang med et par silkestrømper. Hendes flade, spidsnæsede silkesko og hvide eller sartfarvede strømper var så skrøbelig en fodbeklædning, at den knapt nok var beregnet til brug. Det fortælles, at kejserinden en dag bebrejdede sin skomager, at et par sko altfor hurtigt var gået itu. Men da skomageren så dem, udbrød han med alle tegn paa forfærdelse: »Men Madame, De har jo *gaaet* paa dem«⁵⁷).

På empiretiden hører vi første gang om den barbenede mode. Dette gælder naturligvis kun det såkaldte »bedre selskab«. Fattigfolk har altid gået med bare ben, når temperaturen tillod det. Mme Tallien og andre damer af det parisiske selskab vovede at vise sig offentligt med bare ben i sandaler og med juvelbesatte ankel- og tåringe. I virkeligheden var denne mode, der vakte så stor forargelse, kun en naturlig følge af datidens overvældende interesse for antikken. Da damerne på alle måder søgte at ligne klassiske forbilleder, var det kun rimeligt, at de også gik med bare ben i sandaler. At [66|67]

Fig. 13. Kjolen løftes.
C. Eckersberg: Fuentimmer i Blæst
efter Regn. 1830.

moden aldrig vandt synderlig udbredelse, skyldes formodentlig den omstændighed, at de færreste kvindefødder kunne tåle at vises frem. Generationers brug af højhælet, spidsnæset fodtøj har uden tvivl deformeret utallige kvinders fødder og det stod sløjt til med fodplejen. Det er først vore dages gennemførte brug af fornuftigt fodtøj og pedicure, der har gjort det muligt for damer at vise deres fødder uden at måtte rødmme.

1800-årene står strømpemæssigt i de ærbare, hjemmestrikkede bomuldsstrømpers tegn. Fra omkring 1820erne er de så godt som enerådende, i hvert fald i borgerlige kredse. 30 par af disse beviser på flid og dygtighed var aldeles ikke ualmindeligt i en

dames udstyr. Men maskinstrikkede strømper var dog stadig det fineste, og småpigerne lærte i skolen at strikke så fint, at det er vanskeligt at skelne fra maskinstrikning. Der eksisterer endnu mange prøveklude med vidunderligt fine mønsterstrikinger.

Grunden til, at de tarvelige, hjemmestrikkede strømper kom frem, var den, at moden skiftede omkring 1820erne. Den slanke, klassiske linje vegr pladsen for korset og vide nederdele med mange underskørter. Man var bleven træt af empirens frivolitet, og ærbarheden blev nu sat i højsædet. I velhavende kredse nøjedes man dog ikke med de hvide bomulds, dér brugte man strømper og sko i samme farve som dragten og til bal havde man silkestrømper med brogede svikler, der sås under de ret korte kjoler. I 1834 møder vi første gang de sorte strømper som elegant morgenpåkledning, den sorte farve har ellers tidligere været forbeholdt sørgedragt.

Fra 1830erne blev kjolerne så lange, at de fuldstændigt skjulte damernes fødder, og små drenge troede, at kvinder ikke havde ben. De hvide bomuldsstrømper og brunelsstøvlerne var nu fuldt tilstrækkelig chaussure. Men i 1860erne blev kjolerne en kort overgang igen næsten fodfri, og interessen [67|68] samlede sig atter om strømperne. De blev nu broderet

Fig. 14. Hvid à jour vævet bomuldsstrømpe mærket C.A. med krone. Har tilhørt dronning Caroline Amalie (1796-1881). Nationalmuseet III.

i kulørt silke i harmoni med underskørtets farve, f. eks. skarlagensrødt, grønt, magenta eller lilla, hertil sko i nederdelens farve. Et virkelig gennemtænkt raffinement. Til hvide sommerkjoler og til aftenbrug bar man hvide strømper, enten à jour vævede (se fig. 14) eller med indsatte kniplinger over vristen. Til daglig nøjedes damerne dog med uldstrømper⁵⁸).

»Dame-Tidende« skriver begejstret, at »en elegant Dames Fødder beklædes med asiatisk Luxus, indhylles i Broderier og forsires med Ædelstene. Brogede Strømper »bas eccosais« i violet, rødt, eller sort og hvidt sribede foretrakkes almindeligt for de hvide til elegante Spadersedragter. Til Selskabstoiletter er Strømperne mest af Silke, à jour eller broderede. Strømper med kulørt broderet Svikkel, med Pletter,

Rosenknopper, Stjerner i violet, grønt, blaat, rosa o.s.v. af Silke og Bomuld fabrikeres i Paris ofte til en Pris af 50-60 fr. Parret og bruges meget«⁵⁹).

Året efter hedder det sammesteds, at »den simple, hvide, strikkede Strømpe maa i Øjeblikket næsten betragtes som ganske overflødig. Brogede, vævede Strømper, sribede, ternede eller med Mønster bærer man alene til Promenader, især til brogede Underskørter. Endnu elegantere er ensfarvede Strømper i majs, lysegråat, lyst havana med hvide Svikler. Samt hvide med sorte Blomster, lilla og røde Svikler. Om Aftenen bærer man Silke à jour Strømper, der vel ogsaa kunne erstattes af meget fine Bomulds. Glatte Silkestrømper have – svarende til Farven af den øvrige Dragt – enten en broget Svikkel eller et let Mønster⁶⁰«. Og i et senere nummer hører vi, at naar skoen er sort, må strømpen harmonere med dragten, f. eks. sorte atlaskessko med blå strømper, når kjolen eller forsiringen er blå. Lysegrå eller majs-gule strømper til alle støv- og modifarver og hvide strømper med brogede figurer til alle kjoler [68|69] med hvid bund og brogede mønstre. Endelig

Fig. 15. Sort silkestrømpe med rødt og sort mønster, mærket L med krone. Har tilhørt dronning Louise (1817-1898). Nationalmuseet III.

skulle man have à jour strømper til tylls-, molls- og organdykjoler⁶¹). Der var nok at tage vare på, om man ville regnes for virkelig velklædt.

Omtrent på dette tidspunkt kom også de ringede strømper frem, de brugtes dog kun til støvler. Vi kender disse ringede strømper, eller »kringelhoser«, som bønderne kaldte dem, fra gamle fotografier; de holdt sig meget længe i barnedragten.

I 1880'erne blev strømperne overdådigt broderede på vristen, men »hvor velformet end Benet er og hvor elegant end Strømpen, er det dog bedst at skjule dem«, hedder det advarende⁶²). De stadige advarsler viser tydeligt, hvor svært det er faldet damerne ikke at vise de elegante strømper for beundrende og misundelige blikke. Man synes også, at det er synd, at de små kunstværker, som mange strømper dengang var, helt har skullet skjules under de lange kjoler. Hvor henrivende et arbejde, der kunne lægges i en strømpe fra den tid, viser fig. 15.

I 1885 fortæller »Dame-Tidende«, at nu er sorte silkestrømper moderne, selv om toilettet er nok så lyst. Til spadserebrug havde man strømper af sort eller mørk vigogne-uld, og som en epokegørende nyhed lanceredes gennemhullede skindstrømper, som skulle ventilere foden udmærket. De var tilvirket af vildtskind og blev båret under tynde silke- eller trådstrømper for at holde fødderne varme⁶³). Perforeringen har sandsynligvis været en forbedring, men iøvrigt har allerede

Frauenzimmerlexicon næsten 200 år tidligere anbefalet skindstrømper mod myggestik. Og i middelalderen gik jo alle mænd og kvinder med skindstrømper så nogen nyhed kan det ikke siges at være.

De sorte eller i hvert fald mørke strømper holdt sig i henved 30 år. Først omkring 1915 begyndte man at bruge strømper i samme farve som skoens tånæse, feks. grå eller sandfarvede. Om sommeren skulle strømperne være hvide til udringede sorte eller kulørte sko og til lamésko havde man strømper i guld- eller sølvtoner⁶⁴).

Den korte kjolemode, som kom frem omkring 1924, skal stamme fra Amerika og skyldes, siges det, den kendsgerning, at amerikanske damer har [69|70] ualmindelig smukke ben og fødder. Nu kom strømperne i søgelyset som aldrig før, da man i bedste fald havde måttet snige sig til at vise dem frem. Men den økonomiske misere efter første verdenskrig tvang kvinderne til at renoncere på fortidens pragtstrømper i brogede farver og med kostbare broderier. I stedet for blev kødfarvede kunstsilkestrømper den altbeherskende mode. De skulle give det udseende af, at damerne gik med bare ben. Selv om kunstsilke (nu *rayon*) i og for sig ikke er noget kostbart materiale, så blev der alligevel ofret mange penge på strømper. De var nemlig ikke særlige holdbare, og damerne levede i en evig rædsel for rendemasker.

Først med opfindelsen af *nylon* i 1920erne fik man et materiale, som trods sin utrolige finhed overgår alt, hvad man hidtil har kendt i retning af slidstyrke.

Man ser gang på gang i modens historie, at krige sætter deres spor i klædebranchen. Således har den sidste verdenskrig forbedret nylon, der under krigen brugtes til faldskærme etc., så stoffet efter fredsslutningen kunne tages i anvendelse til strømper og andre beklædningsgenstande.

Strømpebånd.

I 1300-årene holdt de fornemme franske damer deres strømper oppe med bånd af azurblåt silke, fæstet til benklæderne ved hjælp af guldspænder smykket med ædelstene, og på båndene anbragtes malede eller broderede deviser. Ved slutningen af århundredet havde strømpebåndene guld- eller sølvdupper, der hang ned på benets yderside. ja, man solgte endogså strømper forsynet med disse dupper, lige parat til at tage på. Dette gav dog anledning til stor strid med de gamle indenfor det parisiske strømpemagerlav, de ville ikke gå med til den slags moderne narrestreger.

Det var naturligvis ikke meningen, at disse kostbare strømpebånd skulle skjules for beundrende blikke, og datidens moralister nøjes fornuftigvis med at indprente damerne kun at lade deres ægtemænd røre ved båndene. For andre gjaldt reglen: nok se, men ikke røre.

Renaissancens mode fordrede strømpebånd i samme farve og med samme udsmykning af ædelstene som armbåndene. De blev nu bundet korsvis over og under knæet, akkurat som mændenes. [70|71]

Det fortælles, at Catharina af Medici lagde så stor vægt på, at hendes strømper sad glat og smukt, at hun foretrak en af sine hofdamer fremfor alle de andre, blot fordi hun forstod at fæste dronningens strømper, så de ikke hang i ål. Det har måske sin forklaring deri, at det var Catharina, som opfandt damesadlen med horn til højre ben. Den gjorde det nemlig muligt at vise en stor del af benet frem, trods de lange kjoler⁶⁵).

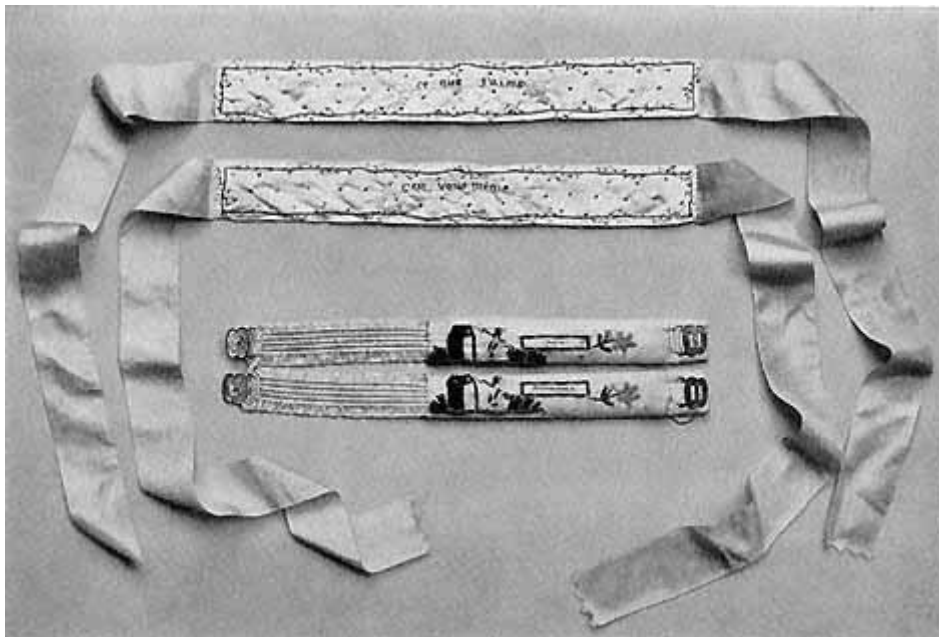

Fig. 16. Øverst: Strømpebånd fra slutningen af 1700-årene, med indskrift: »Ce que j'aime – C'est vous même.«

Nederst: Strømpebånd med indvævede spiraler fra første halvdel af 1800-årene med indskrift: »Wer da – man geht nicht da«.

De kostbart udsmykkede strømpebånd holdt sig 1600 og 1700-årene igennem. Således efterlod dronning Anna Sophie sig bånd, hvorpå majestæternes navnetræk var broderet i guld og sølv på blå bund⁶⁶).

Mindre elegant var forede bånd af damask eller en smal agraman med spænde⁶⁷).

I Adresseavisen averteres adskillige gange med salg af »Fruentimmerstrømpebånd«, men desværre gøres der ikke nøjere rede for deres udseende. Fra slutningen af 1700-årene eksisterer der endnu mange strømpebånd, ofte [71|72] med broderede indskrifter i den frivole eller sentimentale genre (fig. 16). Før elastikken blev opfundet, vævede man metalspiraler ind i strømpebåndene for at gøre dem elastiske (fig. 16 nederst).

I 1870erne kom lodrette strømpebånd på mode. De blev anvendt af cancan-danserinder, som under dansen løftede deres brusende skørter så højt i vejret, at de lange, sorte strømper og strømpebånd kom til syne. Det blev anset for uhørt dristigt og vakte stor forargelse blandt datidens bedsteborgere.

Sportsstrømper.

I 1890erne begyndte sporten at få indflydelse også på strømpemoden. Man brugte lange, sorte strømper til badedragt og i 1890 averterede Magasin du Nord med »Bicyclestrømper« til 2,10 kr. parret.

Den barbenede mode, som ikke slog an på empiretiden fik sit endelige gennembrud på tennisbanerne. Det vakte vild opsigt, da tennisstjernen Mrs. Fearnley-Whittingstale optrådte ved en turnering i 1931 med bare ben og sokker⁶⁸). Ved Rivièraen, Lidoen, Miami Beach og i Californien begyndte damerne at gå barbenede og med malede tånegle, og moden bredte sig herfra til hele den civiliserede verden. [72|73]

De bare ben fordrede smuk solbrændthed, og de kvinder, som ikke havde lejlighed til at blive solbrændte ad naturlig vej, smurte benene med forskellige præparater, som gav dem et herligt lysebrunt skær. Især under anden verdenskrig, hvor rationering og importforbud gjorde det næsten umuligt at skaffe elegante strømper, greb denne mode stærkt om sig. Men de flortynde og holdbare nylonstrømper har igen afskaffet den barbenede mode, undtagen til sport og for de helt unge. [73|74]

Kildehenvisninger

- 1) Poul Nørlund: Klædedragten i Oldtid og Middelalder. Nordisk Kultur, XV, S. 31 ff.
- 2) P. Post: Die französisch-niederländische Männertracht 1350-1475. Halle a. S. 1910, S. 82.
- 3) Troels Lund: Dagligt Liv i Norden, 4 bog, 5. Udg. Kbhvn. 1929-31, S. 27.
- 4) G. Müller: Die Moden der italienischen Renaissance. München 1917, S. 35 f. og 25.
- 5) N. P. Thorup: Disciplenes Stilling i de lærde Skoler forud og nu. Ribe Skoleprogram 1819, S. 16. Sammesteds omtales 1606 "preglede strømper".
- 6) O. Nielsen: København paa Holbergs Tid. Kbh. 1884, S. 306.
- 7) 1572. M. von Boehn: Die Mode im 16. Jahrhundert, München 1923, S. 130 f.
- 8) Troels Lund, anf. skr., S. 45.
- 9) Troels Lund, anf. skr., S. 45.
- 10) Ordbog over det danske sprog: hose.
- 11) C. F. Wadskiær: Segn. Karl Ferdinand Skawædri og Jomfru Anna Bodelle Graae. Bryllupsvers. Kbh. 1742.
- 12) A. Franklin: La vie privée d'autrefois. Paris 1898, S. 170 f.
- 13) Planché: British costume. London 1874, S. 254.
- 14) Troels Lund, anf. skr., S. 47.
- 15) Troels Lund, anf. skr., S. 46.
- 16) Glassmann jr.: Menschen und Maschen. Chemnitz u. å., S. 6 og 10.
- 17) Erneverte Policyordnung der Statt Frankfort 1598, S. 4.
- 18) Franklin: anf. skr. 1896, S. 287 f.
- 19) Venligst meddelt af overinspektør ved Nationalmuseets Mønt- og Medaillesamling, G. Galster.
- 35) Holbergs Komедier. Festudg. 1922, I, S. 234.
- 36) Skifte efter kræmmer Movrids Hessenberg, d. i Kbh. 1711. Gammel ungarl. O. Nielsen: København paa Holbergs Tid. Kbh. 1884, S. 103.
- 37) Hobro beskrevet af en almuekvinde. Ved E. Drøhse. Fra Randers Amt I, 1907, S. 119.
- 38) R. Turner Wilcox: the mode in footwear. New York og London 1948, S. 134.
- 39) O. Kalkar: Ordbog over det ældre danske sprog: Øl.
- 40) Artikel 30. Se J. Quicherat: Procés de Jeanne d'Arc, tome I, S. 220.
- 41) Traicté nouveau intitulé bastiment de recettes. Paris 1539, in. 32, S. 4.
- 42) Troels Lund: anf. skr., S. 43.
- 43) Troels Lund: anf. skr., S. 43 og 44.
- 44) Troels Lund, anf. skr., S. 46.
- 45) Troels Lund, anf. skr., S. 47.
- 46) J. Strutt: Dress and Habits of the peoples of England. London 1796. 2 ed. revised by J. Planché 1842, II, S. 250.
- 47) Teulet: Relations politiques de la France avec l'Europe. Paris 1862, tome IV, S. 161.
- 48) Philip Stubbes: Anatomie of Abuses. London 1583. F. J. Furnival's ed. London 1877-79, I, S. 57.
- 49) Chr. 4's Policy-ordnung af 27. Sept. 1636. Trykt i: Sammlung der hauptsächlichen Schleswig-Holsteinichen gemeinschaftlichen Verordnungen. Glückstadt 1773. S. 476-536.
- [74|75]
- 50) A. Franklin: anf. skr. 1896, S. 308.
- 51) Oplysninger vedrørende denne historie venligst meddelt af

- 20) Kirkehist. saml. 3 Rk. II, S. 487.
- 21) Troels Lund, anf. skr., S. 47.
- 22) Tallemant des Réaux: Historiettes, tome I, Paris 1854, S. 291.
- 23) S. Flamand Christensen: Kongedragterne paa Rosenborg, Kbh. 1940, S. 42.
- 24) Olaf Olsen: Chr. 4.s tugt- og børnehus, Kbh. 1952, S. 306.
- 25) Troels Lund; anf. skr., S. 47.
- 26) The Gurney papers 1661.
- 27) Leonard Williams: The arts and crafts of older Spain, vol. III, Chicago 1908, S. 71.
- 28) L. Quicherat: Histoire du Costume en France. Paris 1877, S. 460.
- 29) Flamand Christensen: anf. skr., S. 185.
- 30) Franklin: anf. skr. 1896, S. 306 f.
- 31) Quicherat: anf. skr., S. 525.
- 32) F. M. Kelly: What are canions? The Burlington Magazine nr. CLXXX, vol. XXXII, marts 1918, S. 102 ff.
- 33) M. Leloir: Histoire du Costume, IX, S. 28 f.
- 34) Flamand Christensen: anf. skr., S. 189.
- redaktør T. Vogel-Jørgensen.
- 52) Turner Wilcox: anf. skr., S. 109.
- 53) Ellen Andersen: Anna Sophies Dragter. i: Dronning Anna Sophie. Festskrift til lensbaron Hans Berner Schilden Holsten. Kbh. 1951, S. 136.
- 54) C. Mølbech i hist. Tidsskr. VI, S. 557-58.
- 55) Ludvig Holberg: Republiqven. Festudgave 1922, III, S. 412.
- 56) Adresseavisen 1781, nr. 106.
- 57) Turner Wilcox: anf. skr., S. 137 og 135 ff.
- 58) C. Willett Cunnington: English Women's Clothing. London, u. å., S. 114 og 251.
- 59) Dame-Tidende 1863, nr. 4.
- 60) do. 1864, nr. 8.
- 61) do. 1864, nr. 10.
- 62) Willett Cunnington: anf. skr., S. 218 og 324.
- 63) Dame-Tidende 1885, nr. 1 og 15.
- 64) Turner Wilcox: anf. skr., S. 155.
- 65) Franklin: anf. skr. 1895, S. 230 ff.
- 60) E. Andersen: anf. skr. S. 136.
- 67) Nutzbares, galantes und curieuses Frauenzimmerlexicon. Leipzig 1715: Strumpfband.
- 68) J. Laver: Taste and fashion. London 1946, S. 178.

Forlægget for denne artikel er:

Ellen Andersen
Strømper i den europæiske modedragt. A/S Valby Strømpefabrik Jubilæumsskrift 1953.
Tegninger af Des Asmussen.

Angivelsen [\[47|48\]](#) markerer sideskift i originalteksten.

Copyright © 2003 [Dragtpuljen](#)
